Quan els infants diuen PROU!

Francesco Tonucci

GRAÓ

Biblioteca de Guix | 138

Títol original: *Se i bambini dicono: adesso basta*
© Francesco Tonucci

Sèrie Comunitat educativa
© de la traducció: Francesc Massana
© de la revisió tècnica: Pilar Quera
© d'aquesta edició: Editorial GRAÓ, d'IRIF, SL
C/ Francesc Tàrrega, 32-34. 08027 Barcelona
www.grao.com

1a edició: març 2004
2a edició: novembre 2006
ISBN 10: 84-7827-322-0
ISBN 13: 978-84-7827-322-5
DL:

Disseny de coberta: Xavier Aguiló
Impressió: Publidisa

Resten rigorosament prohibits i estaran sotmesos a les sancions establertes a les lleis, la reproducció o l'emmagatzematge total o parcial de la present publicació, incloent-hi el disseny de la portada, així com la transmissió d'aquesta per qualsevol mitjà, tant si és elèctric, com químic, mecànic, òptic, de gravació o bé de fotocòpia, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*.

Als infants d'Altino, Alvito, Arezzo, Buenos Aires, Carpi, Casoli, Córdoba (Argentina), Corigliano Calabro, Correggio, Cremona, Fano, Florencio Varela, Gabicce, Gradara, Granollers, La Plata, La Spezia, Mar del Plata, Nàpols, Palombaro, Pesaro, Piombino, Reggio de l'Emília, Reus, Roma, Rosario, San Giorgio a Cremano, Scandicci i Viareggio, perquè són seves les paraules i les idees sobre les quals he escrit aquest llibre; i també a tots els altres infants que comparteixen les protestes i les propostes d'aquests seus representants.

Prefaci

Romano Prodi
President de la Comissió Europea

Estimats nens i nenes

A les nenes i els nens que m'han ajudat a escriure aquest llibre (però també a tots aquells que voldran unir-se a ells).

Estimats nens i nenes,

En llegir el «vostre» llibre, el que més m'ha sorprès és el fet que esteu obligats a demanar als «grans» (és a dir, a les persones adultes) especialment aquelles coses que nosaltres, adults i adultes (o potser fins i tot ja ancians) vam rebre en abundància en la nostra infància.

Coses que vam tenir de franc i que ni tan sols ens n'adonàvem. Nosaltres vam poder jugar en els patis de les cases sense cotxes, vam poder anar a l'escola tot sols i, durant la primavera i l'estiu, érem amos i senyors de places i carrers.

Però ara que hem crescut, hem oblidat que vam ser, com vosaltres, petits.

I llavors heu de recordar a les persones adultes que s'han convertit en gent important (als pares i mares, als ensenyants, als representants dels ajuntaments i fins i tot al president de la Comissió Europea) que cal tornar a pensar en tot això per intentar canviar alguna cosa.

Per fer grans passos endavant no cal organitzar una revolució. N'hi ha prou amb asseure'ns tots junts per pensar en els problemes i en les necessitats que senzillament s'han oblidat.

De què serveix fer cases cada cop més boniques (i més grans) si els infants se senten cada cop més sols, si no poden mai estar junts amb altres infants com ells, si les persones adultes només pensen en «portar-los» i «recollir-los» en horaris fixos i amb el rellotge sempre a la mà? De què serveix jugar plegats si això ens porta a una competitivitat cada cop més forta i més organitzada per part dels adults?

I tantes altres preguntes d'aquest tipus que podríem fer-nos i que vosaltres ens exemplifiqueu de manera senzilla i directa en aquest llibre. Per tant, heu de seguir «protestant», heu de seguir dient «ja n'hi ha prou!» i plantejant aquestes preguntes i demandes. Però ben fetes; demandes sobre les vostres necessitats i no sobre les que us suggereixen els adults.

Massa sovint, em dóna la impressió que els infants no expressen els seus desitjos, sinó aquells que la gent adulta els suggereix que desitgin. I, llavors, de veritat que... que no s'entén res de res...

Les vostres demandes poden ajudar els adults a triar altres camins. Sobretot els ajudaran a pensar en el futur (fins i tot en un futur llunyà) acceptant avui alguns costos o renúncies que permetran a tothom viure millor i en una societat millor el

dia de demà. Els ajudaran a construir una ciutat «a la mesura de l'infant», que d'aquesta manera es converteix en una ciutat més habitable per a tots. Una ciutat en la qual viure junts amb els nostres companys i companyes ens ensenyi cada dia a ser solidaris amb els altres.

A més, també són demandes importants per la tasca que duc a terme en aquest període: intentar ajudar a construir una Europa solidària, una Europa també rica però en la qual les ciutadanes i els ciutadans (com sou vosaltres!) se sentin responsables davant de les dones i els homes i de les nenes i els nens dels països més pobres i més dissortats. Una Europa en la qual ens adonem per fi que, per viure bé en un món que cada cop és més petit, és imprescindible respectar-se i ajudar-se recíprocament.

I tot això no vol pas dir que s'hagi de tornar al passat, ben al contrari; el que cal és crear les condicions perquè totes les coses noves (també Internet) esdevinguin realment útils per permetre'ns a tots de viure millor.

Heu de parlar d'aquestes coses amb els vostres amics, tant com pugueu: sovint, us trobeu massa sols i per això perdeu la vostra alegria.

Sobretot, demaneu a les persones adultes que us deixin estar junts (a la ciutat, a la plaça, a casa) i que, amb això, us ajudin a créixer més feliços.

15 d'agost de 2002

Índex

Prefaci, Romano Prodi | **5**

Introducció | **11**

Per ser feliços | **19**

El dret a jugar | **29**

On es pot jugar | **35**

No tenim lloc | **41**

Jugar gratis | **45**

Sense entrenador | **49**

Un dia per jugar | **53**

Sol | **57**

Jugar segurs | **63**

Millor els avis | **69**

A peu | **73**

La bicicleta és més democràtica | **83**

A l'escola hi anem tot sols | **89**

Les ciutats són trossos de món | **101**

Una vorera per a la família | **107**

Moltes places | **111**

Si construïu, nosaltres no juguem | **117**

Les cases són a prop perquè els amics han d'estar junts | **121**

Els infants també hi som | **125**

Un regidor per a nosaltres | **137**

Espais per comunicar | **143**

Persones adultes més infantils | **147**

Escola i no escola | **151**

Drets i deures | **157**

Em vaig sentir responsable | **161**

Un alcalde per als infants | **165**

Conclusions. Apunts per a una nova cultura de la infància | **169**

Apèndixs | **183**
1. De 1991 a avui, de Fano a Roma: el projecte, la xarxa | 185
2. Convenció Internacional sobre els Drets dels Infants | 197
3. Les ciutats dels infants d'aquest llibre | 203

Bibliografia | **207**

Referències bibliogràfiques | **213**

No n'hi ha prou d'oferir serveis als infants, els hem de tornar la ciutat.
Romano Prodi

Les persones grans no entenen mai res, totes soles, i per als nens és molt pesat haver-los de donar sempre explicacions i més explicacions.
Antoine de Saint-Exupéry

Nosaltres som els infants del món. Nosaltres som els infants dels carrers, els infants de la guerra, les víctimes i els orfes de la SIDA. Som els infants de qui no s'escolta la veu. Ara ha arribat l'hora que ens escolteu.
Gabriela Azurduy Arrieta, 13 anys, Bolívia. Inauguració de la sessió especial de l'ONU per a la infància reunida a Nova York el 9 de maig de 2002

Agraïments
Vull donar les gràcies a les companyes Antonella Prisco i Antonella Rissotto per haver llegit i corregit les diferents versions d'aquest llibre. A més, Antonella Rissotto ha tingut cura de la bibliografia i Antonella Prisco de l'apèndix 3.

També vull agrair a Reggio Children haver-me donat el seu consentiment per utilitzar les precioses expressions dels infants recollides en el llibre *Reggio Tutta*.

Introducció

Introducció

Els infants no diuen mai «prou!» i encara menys «ja n'hi ha prou!». Saben que aquestes són expressions de la gent adulta. «Ja n'hi ha prou!» és una expressió típica d'ensenyants, de guàrdies municipals o de pares i mares per interrompre les activitats que més agraden als petits, les estones d'esbarjo o de jugar, i també per fer-los anar a dormir; és a dir, l'expressió per obligar-los a experiències que, de ben segur, són menys agradables o que senzillament no vénen tant de gust, com ara anar a classe, fer els deures o anar a dormir. L'infant sap que per expressar el seu desacord se li permet l'ús d'altres instruments que, de fet, li poden ser més eficaços: el mal humor, els plors, el silenci, rondinar per menjar, les falagueries i fins i tot la coacció. En general, l'infant obeeix per assegurar-se així l'aprovació dels més grans. Però, gairebé sempre, això amaga un «ja n'hi ha prou!» reprimit, inexpressat i inexpressable, que el fascina i alhora li fa por. Sap que voldria dir-lo i no pot.

Tots aquests «prou!» ofegats representen una càrrega explosiva i perillosa que tots els nens i nenes porten a dintre; una càrrega que fins i tot podria fer maleses, però que també pot convertir-se en un recurs creatiu i participatiu extraordinari. Que la balança es decanti cap a un costat o cap a l'altre depèn només de nosaltres, adults i adultes.

Les persones adultes poden crear les condicions perquè els infants diguin «ja n'hi ha prou!», però només ho faran quan entenguin que val la pena, que és important donar-los la paraula per intentar entendre tots junts què volen i què necessiten. Llavors apareixeran els errors, tot allò que els adults han oblidat, allò que impedeix als més petits expressar-se i créixer. L'infant que diu «prou!» ho fa per necessitat, amb pressa, gairebé amb avidesa: serà infant per poc temps i en aquest poc temps li cal fer allò necessari per al seu desenvolupament. Per aquest motiu, el seu «prou!» és sempre un «ja n'hi ha prou!», ara mateix. A ell, les astúcies de les persones grans, que poden arribar a esperar i esperar fins i tot per les coses més urgents i calamitoses[1], no li serveixen. Si el que diu és just i està reconegut i acceptat, cal tenir-ho en compte immediatament i, immediatament, dur a terme els canvis necessaris.

Per a tots els petits i petites (ja sigui d'edat, força, recursos, possibilitats o poder) el temps és incert. Per a ells, el futur és una possibilitat i no una certesa i, per això, intenten obtenir ara, de pressa, tot allò que és possible, sense comptar amb les garanties del demà. L'infant no sap esperar; en els primers mesos perquè no coneix el temps i després perquè no hi confia. El temps dels infants està administrat pels grans i els grans no sempre són de fiar. Els grans sempre diuen «després, demà». Els infants aviat aprenen a dir «ràpid, ara». Saben que allò que tenen

1. Pensem, per exemple, en els acords internacionals sobre el medi ambient que, davant de perills considerats catastròfics com ara els de l'efecte hivernacle i del forat a la capa d'ozó, produïts en un període breu i recent, proposen mesures de reducció —i tan sols parcials— de l'ús de les substàncies nocives a deu anys vista.

a la vora és segur, mentre que allò que vindrà es podrà sempre negociar i potser obtenir-ho. Quan els infants desitgen alguna cosa com ara un programa, un gelat o qualsevol joc, l'estratègia és ben típica. Si l'adult els demana: «Prefereixes veure la tele ara o bé una mica ara i una mica després? Vols el gelat ara o d'aquí a una hora?», gairebé sempre, l'infant dirà: «Ara!», ja sigui perquè és ara quan li ve de gust o bé perquè sap que encara hi ha esperances d'obtenir alguna altra concessió després.

En canvi, la persona adulta organitza el temps pensant en el futur, però només perquè el té assegurat. Té un compte al banc, la botiga a sota de casa, menjar a la nevera, l'assegurança, l'armari ple de roba, coneix el canvi d'estació... Per a la gent adulta, el futur és segur. Per als petits, els dèbils o els pobres només existeix el present i, si el present no el tenen, estan perduts[2].

A qui convé?

Confiar en els infants o demanar-los ajut no és gens senzill. És un gran compromís i un risc important perquè les nenes i els nens són exigents i no els podem enganyar. Només poden confiar-hi aquells qui estan convençuts que val la pena intentar-ho i que, de fet, pensen que no existeixen millors solucions ni més segures per superar les contradiccions de la nostra vida contemporània. Per tant, haurien de plantejar-s'ho totes aquelles persones que se senten sincerament insatisfetes de la situació actual: els pares i les mares que s'adonen que no n'hi ha prou amb el benestar econòmic per viure en una bona relació amb els seus fills i les seves filles; els ensenyants que no accepten resignar-se a una escola que no aprecien i que sovint l'alumnat refusa; els membres de l'administració pública que no poden acceptar una ciutat on pels carrers no es vegin nens i nenes, persones grans o persones amb discapacitats perquè aquests carrers són propietat privada dels adults motoritzats. Per a totes aquestes persones, treballar amb nens i nenes és un recurs important i de gran capacitat innovadora; un recurs que pot reconstruir l'esperança en el futur i el desig valent de començar a treballar en el canvi. «Salvem els infants per salvar l'esperança de la humanitat», va dir el Papa en el missatge de Nadal de l'any 2001.

Però, val la pena fer-ho? Quant costa dirigir als infants l'atenció i l'interès de la ciutat? Quant costa invertir en la infància? La resposta ens la va donar Kofi Annan el 8 de maig de 2002 a Nova York en obrir la sessió especial de l'ONU per a la infància: «¿Com podríem deixar de fer-ho ara quan sabem que cada dòlar invertit en millorar les condicions de la infància té un benefici per a la societat d'uns set dòlars?»

---

2. Aquesta reflexió m'ha fet recordar, paradoxalment, el llibre *Si això és un home*, de Primo Levi, en el qual l'autor explicava com els presoners del camp de concentració havien perdut completament la confiança en el futur, fins i tot, el més immediat, i preferien, per exemple, devorar a l'instant el seu pa més que no pas fer-lo durar algunes hores, com en canvi feien els presoners menys experts.

La paraula als infants

Donar la paraula als infants no vol dir fer-los preguntes i deixar que respongui qui primer alci la mà. Fent-ho així, s'obté poca cosa més que estereotips i llocs comuns, és a dir, el primer que els passa pel cap, i, a més, es fomenta una forta competició: a veure qui sap respondre primer! Donar la paraula als infants significa més aviat posar-los en condicions d'expressar-se.

Per expressar-se, els infants han de poder raonar sobre coses que coneixen directament, coses que formen part de la seva vida. No poden donar el seu punt de vista sobre la història antiga o sobre països i problemes que no coneixen; però sí que poden fer-ho sobre la vida del barri o de la ciutat on viuen, sobre les seves necessitats, sobre els seus desitjos. És important que es tractin problemes sobre els quals tots tinguin alguna cosa a dir i no només els més llestos de l'escola.

Els hem de posar en les condicions adequades, sense presses, sense controls, sense preocupacions, deixant-los que s'equivoquin una mica, que diguin alguna ximpleria, que ironitzin, tal com fem nosaltres, els grans[3]. A més, hi ha d'haver la possibilitat d'escollir el mitjà expressiu més adequat: la paraula, el dibuix, el text escrit, el projecte, etc.

Perquè els infants puguin expressar-se i tinguin el desig de fer-ho, cal que les persones adultes sàpiguen escoltar. Això no només vol dir que s'asseguin a sentir-los sinó que s'ha d'intentar entendre i donar valor a les paraules i a les intencions reals de qui parla. Tots els infants parlen, però no sempre les persones adultes són capaces de captar el missatge. Especialment, els infants que parlen poc i s'expressen malament tenen, sens dubte, coses importants a dir i només esperen un adult que sigui capaç d'escoltar-los i d'entendre'ls.

Escoltar vol dir estar de part seva, disposats a defensar les seves posicions i les seves peticions. Quan els infants entenen això, tot es fa molt més clar i senzill. La persona adulta no fa preguntes per saber qui és llest i com n'és de llest, sinó perquè està convençuda que els infants poden ajudar-lo. Llavors, la paraula deixa de ser únicament un dret pel qual val la pena d'alçar la mà abans que ningú i reivindicar-ne la propietat i es converteix en un deure i la motivació creix i els infants es posen del nostre costat i es converteixen en els nostres aliats. Quan diguin «prou!», ho faran en nom de tots, no només de tots els nens i nenes, sinó també en nom de tots els adults que haurien de dir-ho però que no tenen el valor de fer-ho. Com en el conte, l'infant és encara avui dia probablement l'únic que pot dir: «El rei va despullat» i trencar el mur d'adulació i de connivència amb el qual els grans defensen les seves eleccions, fins i tot les més discutibles.

Escoltar vol dir tenir necessitat de la contribució de l'altre. No n'hi ha prou amb mostrar interès, motivació i convenciment en què sigui una bona tècnica per implicar els infants; se n'ha de sentir sincerament i amb urgència la necessitat. S'ha de sentir

3. Pensem, per exemple, en la tècnica de la pluja d'idees (*brain storming*) en la qual el món de la publicitat inverteix importants recursos econòmics: es tracta de seure al voltant d'una taula persones d'alt nivell professional, profundament diferents entre sí, perquè diguin sobre un tema determinat el que vulguin, amb la màxima llibertat possible, confiant que d'aquesta «tempesta de cervells» en naixeran noves idees per a nous eslògans i noves campanyes.

la necessitat dels infants. Aquesta és la primera i veritable condició perquè se'ls pugui donar la paraula: reconèixer-los la capacitat de donar opinions, idees i propostes útils per a nosaltres, adults i adultes, i la capacitat d'ajudar-nos a resoldre els nostres problemes. Si així es fa, la relació amb ells serà correcta, entre ciutadans i ciutadanes adults i petits, però ciutadans tots de ple dret. Però si no ho fem així, potser podrem fer regals als infants i passar amb ells estones divertides i simpàtiques (especialment per a nosaltres), però quedaran sempre exclosos dels seus drets, perquè quedaran sempre com a «futurs ciutadans i ciutadanes» o, si ho preferiu així, com a «menors».

Onze anys d'experiència

Ja fa onze anys que els infants participen en el projecte «La Ciutat dels Infants»[4]. Des de Fano[5], el projecte ha passat a una xarxa de ciutats italianes i estrangeres. Els infants han fet propostes en els seus consells, en les experiències de planificació compartida i en intervencions en els plens municipals[6]. Moltes vegades se'ls ha escoltat; moltes vegades les seves denúncies i les seves propostes han fet discutir els adults i els han fet conscienciar-se d'errors i de descuits al mateix temps que han promogut noves decisions o bé intervencions administratives de canvi. De vegades, les propostes de projectes dels infants, també gràcies a la competència dels adults que han treballat amb ells, s'han realitzat satisfactòriament fins i tot per als mateixos adults i, evidentment, també per als autors, els seus amics i els seus familiars.

Però sovint no s'han escoltat o, per ser més exactes, s'han acceptat i s'han agraït, tal com s'acostuma a fer amb les col·laboracions dels infants, però no s'han dut a terme. Aquest és el pitjor comportament i, per desgràcia, el més habitual en la relació entre persones adultes i infants. Només ara es comença a parlar del risc de la decepció: demanar als infants propostes i no tenir-les en compte produeix una greu decepció i frustra qualsevol bon resultat de la petició (Tué, 2000, p. 101-121).

Penso que el pitjor de tot és que els adults perden una gran oportunitat. Els infants ja estan acostumats a que no se'ls escolti o bé a que se'ls admiri sense tenir-los en consideració seriosament; el desinterès dels adults no els sorprendrà ni tampoc els decebrà excessivament. Però si passa que una de les propostes fetes es té en compte i es du a terme, el miracle es farà veritat: aquells infants se sentiran ciutadanes i ciutadans amb orgull i desitjaran amb tota l'ànima fer-se grans per continuar defensant i millorant la seva ciutat.

Si pensem sobre la difícil relació amb les generacions més joves, sobre com i fins a quin punt aquestes veuen sovint llunyà i hostil el món de la gent adulta, les seves ins-

4. Per conèixer millor les característiques teòriques i metodològiques del projecte i per tenir notícies de les primeres experiències, vegeu Tonucci (1996). Per conèixer-ne les línies generals i els progressos fins avui, vegeu l'apèndix 1 d'aquest mateix llibre.

5. La ciutat on l'any 1991 es va iniciar el projecte «La Ciutat dels Infants» del qual n'he estat director científic.

6. Per obtenir més informació sobre la metodologia de la planificació compartida amb els infants i sobre els consells dels infants, vegeu l'apèndix 1.

titucions i les seves ciutats, i si pensem també en els durs i preocupants missatges d'agressivitat o d'evasió que ens fan arribar, com el vandalisme o la droga, potser llavors podrem entendre el valor que poden tenir aquestes experiències de participació infantil i l'error que comet la persona adulta de l'administració o l'ensenyament si no compleix les promeses fetes[7].

Un infant del Consell dels Infants de Fano, en fer el balanç del primer any d'experiència, va dir: «Quan vaig conèixer els problemes de la ciutat i vaig veure que hi podia fer alguna cosa, em vaig sentir responsable»; i un amic seu explicava: «Al començament semblava una experiència avorrida, com sempre, i no hi havia manera que m'interessés; però, després vaig veure que molts dels desitjos es van fer realitat i llavors m'ho vaig retreure»[8]. Una molt bona lliçó per a nosaltres els grans!

Aquestes propostes dels infants

Jo mateix he recollit gran part de les propostes, amb les quals he construït aquest llibre, al llarg d'aquests onze anys de treball en el projecte de «La Ciutat dels Infants». Moltes d'aquestes provenen de l'experiència de Fano, en la qual vaig ser el moderador del Consell dels Infants durant set anys consecutius i on he seguit diverses experiències de planificació compartida; les últimes són del Consell dels Infants de Roma, del qual sóc moderador des de finals del 2001. Però també moltes altres s'han recollit en les diferents ciutats italianes, espanyoles i argentines on m'han demanat que promogués aquest projecte. Cada cop que ha estat possible, he demanat d'entrevistar-me amb el Consell dels Infants[9]. Per tant, en la majoria de casos són frases escoltades per mi mateix i discutides amb els infants.

Són, si no es marquen altres indicacions, propostes d'infants d'entre sis i onze anys que participen en els consells dels infants i en la major part de les experiències de planificació compartida promogudes per aquesta iniciativa.

Per tant, no es tracta de totes les possibles propostes que els nens i les nenes són capaços d'expressar. És només una tria personal que, més que donar una idea completa de les idees infantils, vol ajudar les persones adultes a entendre els infants, a encarar les seves paraules i les seves propostes amb curiositat, interès i disponibilitat.

Si, de vegades, a algú li pot semblar que són frases massa agudes o eficaces per haver estat pronunciades per infants tan petits, s'ha de plantejar com a mínim un pa-

7. Aquesta situació no pretén representar tot el món dels joves d'avui dia que de vegades demostren formes de participació apassionada en el voluntariat o en moviments de defensa del medi ambient o antiglobalització, etc.; només vol mostrar la dificultat en la relació entre les diferents generacions i la validesa de les propostes d'implicació directa dels infants i dels joves en la vida pública de la pròpia ciutat.

8. Vegeu el capítol «Em vaig sentir responsable».

9. De fet, sempre he demanat dues coses: trobar-me amb els infants i trobar-me amb l'alcalde i la seva corporació municipal. En moltes ciutats italianes i estrangeres, des de Palerm a Buenos Aires, des de Rosario a Cremona, des d'Arezzo a Roma, he tingut la possibilitat de dur a terme «seminaris amb la corporació», en els quals polítics i tècnics han discutit amb mi durant hores i hores sobre el projecte «La Ciutat dels Infants» i sobre com la ciutat el podria desenvolupar de manera útil.

rell de coses. La primera és que massa sovint els adults pensen allò que diu l'Alice: «Els adults, gairebé tots, pensen que infant equival a ximplet»[10]; la qual cosa és absolutament falsa i per tenir-ne una prova només cal habituar-se a escoltar els nens i les nenes després d'haver-los posat en les millors condicions possibles per expressar-se. La segona és que algunes d'aquestes frases sorgeixen de manera improvisada, però que la majoria neix en contextos de participació de llarga durada, amb fortes motivacions i ajudes adequades (els adults escolten de veritat i estan disposats a tenir-ho en compte) i tot plegat produeix un gran compromís per part dels infants que aconsegueixen donar el millor de si mateixos (perquè val la pena fer-ho).

Cadascun dels lectors podrà recollir altres frases, ja sigui en l'àmbit de la seva família, de la seva escola o de la ciutat, i enriquir així aquesta mostra d'idees, si és que hi està interessat i posa els infants en condicions de produir-les.

El «camp» dels infants

Els nens i les nenes estan capacitats per intervenir, expressant opinions i exposant propostes, en tots els problemes de la ciutat, perquè també ells hi viuen, com qualsevol altra ciutadana o ciutadà, i hi viuen des del seu punt de vista particular, que és a la vegada més «baix» i més ignorat per part dels altres[11].

Dos infants del Consell dels Infants de Roma diuen: «Nosaltres som nens i nenes i veiem la ciutat d'una manera diferent de com la veuen els adults», «Les nenes i els nens estan més ben preparats per a la ciutat i per als barris».

Però, naturalment, els infants seran més convincents, clars i competents quan parlin d'aspectes més pròxims a les seves necessitats i als seus interessos i desitjos. Per tant, no ens ha d'estranyar si molts dels capítols d'aquest llibre estan dedicats al joc, a les seves condicions i característiques, ja que aquesta és l'ocupació més important, principal i necessària de la infància i probablement de tota la vida de l'home. És l'ocupació que, després d'haver estat reconeguda i defensada per l'article 31 de la Convenció Internacional sobre els Drets dels Infants[12], els adults haurien de reconèixer com un deure per als infants: aquells infants que no juguen o bé que no juguen prou ni prou bé, no esdevindran bones persones adultes, ni bons pares i mares, ni bons ensenyants, ni bons treballadors, ni bons administradors.

En els últims decennis, les ciutats han estat totalment modificades i capgirades prenent com a paràmetre fonamental la feina dels adults. La residència, la xarxa viària, la sanitat, la diversió i les compres han estat pensades amb la mesura d'una persona adulta treballadora. Per veure-ho ben clar, només cal pensar en el poder

10. Vegeu el capítol «Em vaig sentir responsable».

11. L'infant representa la diferència i la distància amb la manera de pensar i d'avaluar i, per tant, de planificar de l'adult. Fins i tot podem afirmar que l'infant és el «més diferent» de nosaltres, les persones adultes productives, i representa totes les diversitats de sexe, d'edat, de poder adquisitiu, de poder, de raça i de religió. Qui aprèn a entendre els infants s'obre a tothom.

12. Promulgada per les Nacions Unides a Nova York el 20 de novembre de 1989 i ratificada pel Parlament italià amb la llei núm. 176 de 1991; d'ara en endavant, la denominarem «la Convenció».

omnipotent que té avui dia el vehicle privat en la vida i en les característiques funcionals i estructurals d'una ciutat.

Probablement es podria restituir la vida i la qualitat a les nostres ciutats si es comencés un nou recorregut planificador prenent com a paràmetre el joc dels infants. Sí, pensar la residència, la xarxa viària, la sanitat, la diversió i les compres, però de tothom, i pensant-les amb la mesura d'un infant que té el deure de jugar.

Les propostes dels infants tenen el defecte de ser simples i de semblar òbvies, banals o fins i tot tautològiques. Però, alerta: es tracta d'un truc, d'una trampa! És una estratègia típica dels infants això de demanar poc per temptejar el terreny i entendre la predisposició dels adults, especialment en àmbits poc usuals (com el de la ciutat) o que se suposen «de risc». Un exemple interessant és el de l'educació sexual. Una pregunta típica de l'infant a la mare és «Mare, on és el germanet?». En aparença, sembla banal o fins i tot estúpida perquè «on» es veu fàcilment. Com que el tema és «delicat» i sovint enganxa els adults desprevinguts i insegurs i, a més, ja està previst que els infants puguin fer preguntes una mica poca-soltes, la persona adulta respon amb satisfacció i conclou així l'espinós tema amb una afirmació ràpida i franca: «El germanet és a la panxa de la mare». L'infant es mostra satisfet perquè justament ha obtingut la resposta que buscava, però a un problema molt més important: fins on estaven disposats a arribar els seus pares. Ha entès que aquesta disponibilitat no existeix i es guardarà prou d'investigar més per no incomodar a aquells adults que per a ell són tan importants. Ho intentarà allà on pugui com hem fet tots algun cop, i buscarà en els amics més grans, en els còmics, en els llibres, a la televisió o potser a Internet, la resposta a les preguntes que de veritat han encuriosit sempre els infants sobre aquest tema: «Com ha entrat a la panxa de la mare aquest infant? Qui l'hi ha posat? Què hi té a veure el pare? Per on sortirà?» Sap que són preguntes feixugues i llavors en fa una de més suau. Si la persona adulta entén què amaga aquesta pregunta aprofitarà per explicar les coses importants; si no, es defensarà limitant-se a la resposta estricta.

Les propostes dels infants ens semblen trivials perquè hem perdut el sentit de la realitat, de les coses senzilles, de les més importants. Un nen de Ponticelli, un barri de la perifèria de Nàpols[13], diu: «Els infants han de jugar allà on poden jugar»; i un altre de Fano ho corrobora: «No és just que els infants hagin de pagar per jugar». Semblen coses banals però són conceptes profunds i compromesos, tal com veurem en les pàgines que segueixen. El problema és que l'adult ha de saber descobrir allò que hi ha amagat darrere de les frases simples dels infants i extreure'n totes les possibles conseqüències i els possibles beneficis. Aquest punt de vista baix, analític i detallista és d'un gran valor per a l'adult, però ha de saber com aplicar-lo amb valentia a la gran dimensió de la ciutat, com traduir-lo, adaptar-lo i transformar-lo en una línia programàtica i planificadora. Això no és el que interessa o pertoca als infants sinó que és un deure de qui té poder per decidir i fer. Per tant, queda ben clar que no es tracta de fer que els nens i les nenes estiguin contents sinó de canviar alguna cosa en les nostres famílies, a l'escola, a tota la ciutat.

13. Les ciutats de procedència dels nens i les nenes de qui se citen les frases estan breument descrites a l'apèndix 3.

Per ser feliços

Per ser feliços s'ha de ser dos o tres
(Reggio de l'Emília)

Per ser feliços

Una nena d'un parvulari de Reggio de l'Emília diu que «per ser feliços s'ha de ser dos o tres», denunciant així, amb la simplicitat i la duresa dels infants, una condició per desgràcia freqüent per als petits habitants de les ciutats modernes i riques d'Occident: la solitud[14].

Sols no podem ser feliços.

En la nostra societat, el fet de no tenir fills o tenir-ne un de sol és una tria força freqüent entre les parelles joves. Es tendeix a posposar l'arribada del primer fill o filla per poder resoldre problemes de carrera, econòmics, de vida de parella, etc. Després, ens acostumen a no tenir-ne i, per tant, costa canviar de vida compartint amb un nouvingut els costums consolidats. Es diu que la causa de la dificultat de tenir fills és la incertesa econòmica o la manca de serveis per ajudar les mares treballadores, però això no és cert: el nivell econòmic de les famílies d'avui dia és sens dubte molt més alt que el de les famílies d'algunes generacions enrere i, d'altra banda, no tenir fills o tenir-ne un de sol és més habitual en famílies més acomodades que en les més pobres, més en les del Nord ric que no en les del Sud pobre[15].

Això mateix és vàlid per als serveis: en les ciutats dotades de millors serveis per a la infància hi ha els índexs de natalitat més baixos, mentre que és més alt en les ciutats que no en tenen cap ni un o bé que són clarament insuficients i de poca qualitat.

Per tant, les raons segurament que són unes altres, potser més profundes i més lligades a l'esfera moral i dels valors que no pas a l'econòmica.

Certament, aquesta por de les persones adultes de tenir un infant o de tenir-ne més d'un no es correspon amb l'interès dels infants ni tampoc amb el dels adults. Un nen d'una escola primària de Roma escriu, com si és tractés d'un dret més dels nens i nenes absent de la Convenció: «Els nens i nenes tenen dret a tenir germans». La nena de Reggio de l'Emília afirma amb convicció: «Per ser feliços s'ha de ser dos o tres». Tots dos afirmen que per ser feliç no és pot viure sol.

«Per ser feliços», diu la nena. És important el fet de reclamar un objectiu que sovint dones i homes adults consideren com una utopia, un desig impossible i que, en canvi, hauria de marcar tota la vida de l'ésser humà. Les persones adultes sembla que

14. El problema de la solitud dels infants en la vida de les nostres ciutats riques ha estat un dels motius que han inspirat aquest projecte, tot i que està ben clar que per solucionar-lo no n'hi ha prou amb les respostes individuals i particulars, sinó que el que cal és repensar la ciutat en el seu conjunt. Un capítol del llibre de presentació del projecte estava dedicat a aquest tema (Tonucci, 1996, p. 25-29) així com un volum precedent (Tonucci, 1995).

15. L'autor fa referència a la tradicional divisió socioeconòmica, cultural i, gairebé, geopolítica entre el nord i el sud d'Itàlia: el Nord paradigma de la Itàlia industrial, benestant i consumista; el Sud, paradigma de la Itàlia rural, poc industrialitzada i amb un nivell de benestar inferior; en molts sentits, dos països molt diferents. (Nota del Traductor)

s'hagin resignat a la renúncia d'un cert nivell del plaer i, per tant, de felicitat, a canvi de beneficis efímers i insatisfactoris com la comoditat, la seguretat o la riquesa. La nena ens recorda als adults les coses importants, les coses que no costen diners. Per ser feliços cal tenir altres infants amb qui jugar. Aquesta afirmació sembla un despropòsit, però és absolutament realista i concreta: per jugar, per sobre de tot, calen amics.

En un famós treball d'investigació es demostrava com les cries de mico criades per un succedani maternal però amb la companyia d'altres individus de la mateixa edat, amb el temps, adquirien comportaments normals, mentre que d'altres criades en les mateixes condicions però sense el contacte amb altres cries desenvolupaven comportaments patològics[16]. Naturalment, no es poden transferir directament a l'home les investigacions en el món animal, però ens hauria de fer reflexionar el fet que això succeeixi entre els simis per als quals el comportament està guiat per l'instint i pel codi genètic més que en l'espècie humana. Així, per exemple, crec que ens ha de fer dubtar seriosament de la convicció que l'infant en tingui prou amb la mare, que la mare estigui en condicions de satisfer totes les seves necessitats i que l'important sigui només que les mares i els pares passin prou temps amb els seus fills i filles. No és cert que l'infant estigui millor amb la mare que a la llar d'infants; no és cert que pugui tenir-ne prou amb un determinat nombre d'hores que els pares i les mares dediquin a jugar amb ell; sí que és cert, en canvi, que l'infant necessita estar amb altres infants a partir dels primers mesos de vida. Sí que és cert que l'infant necessita jugar amb altres infants.

I, amb quants nens i nenes ha de jugar? Amb dos o tres respon la nostra nena. Per tant, no ha de ser amb quinze o vint tal com preveuen els serveis preparats pels adults. Segurament que la llar d'infants és necessària, però no és adequada a les necessitats dels infants.

Desconcerta veure com l'opinió expressada de manera tan clara per part d'aquests infants està frontalment oposada a les tendències de la nostra societat i a les corresponents decisions administratives.

D'una banda, tenim el gran esforç econòmic, d'infraestructura i comercial perquè nens i nenes puguin estar bé fins i tot sols. Els infants d'avui dia són tots grans propietaris de joguines, de dispositius audiovisuals i informàtics complexos i costosos, molts d'ells tenen telèfons mòbils i cada cop més naveguen per Internet. Aquestes són les respostes de la societat de consum a la preocupació de les famílies sobre la solitud dels seus infants: també poden jugar sols, si cal contra si mateixos, en la grotesca imitació del joc-descobriment-aventura dels videojocs; els amics poden ser virtuals o trobar-los per via telemàtica.

De l'altra, tenim els serveis per a la infància pensats per respondre més a les necessitats de mares i pares –especialment de les mares que treballen– que no pas a les dels infants, en grans espais amb massa infants i per períodes molt llargs de temps: soroll incessant, impossibilitat d'escapar-se, d'amagar-se, d'estar sols o bé «amb dos o tres».

16. Ens referim als famosos estudis de l'investigador nord-americà Harry F. Harlow i als d'aquest amb Margaret K. Harlow, publicats a *Scientific American* l'any 1959 i el 1962.